

BABONÁK ÉS HIEDELMEK AZ ÁLLATTARTÁSBAN FÜZESGYARMAT KÖRNYÉKÉN

2. rész: Jeles napokhoz kötött babonák, állatokhoz kapcsolódó szólások, mondások, falusi gyógyítók babonás eljárásai

MARKOVITS ROZINA – NOVOTNINÉ DANKÓ GABRIELLA

ÖSSZEFOGLALÁS

Népünk az esztendő egyes napjait különböző hagyományokkal emelte ki a dolgozó hétköznapiak egyhangúságából. Így alakultak ki a paraszti élet jeles napjai és ünnepei. A cikksorozat első részében az állatfajonkénti babonákat gyűjtöttük össze irodalmi adatokból, illetve füzesgyarmati népgyűjtésből, a helyiek szokásai alapján. A második részben a jeles napokhoz, ünnepekhez kötött hagyományokat mutatjuk be. Emellett helyt kapnak a Füzesgyarmaton használatos közmondások, álmok és jelentésük, a háziállatok régies elnevezései, valamint babonás gyógyító eljárások leírása. Megismerkedhetünk a sárréti jeles fákról szóló népi emlékekkel is, mely történetekben egy sárkány is felbukkan. Ezek a babonák már eltűnőben vannak, ezért is tartottuk fontosnak őket összegyűjteni, mivel „a népszokások leginkább a paraszti élet néhány olyan területén maradtak meg, amelyek a közösség számára életbevágóak voltak vagy elhanyagolt területeken, melyekre sem állam, sem egyház nem fordított különös figyelmet” (Tóthné, Letöltve: 2018)

SUMMARY

Markovits, R. – Novotniné, Dankó G.: SUPERSTITIONS AND MYTHS IN ANIMAL HUSBANDRY IN FÜZESGYARMAT VILLAGE. 2ND PAPER FABULOUS DAYS'S SUPERSTITIONS, DREAMS, PROVERBS AND HEALING PROCEDURES

The Hungarian people have highlighted the individual days of the year with different traditions from the unity of working everyday life. Thus, the fabulous days and celebrations of peasant life evolved. In the first part of the series the superstitions of the animal species from the literary data and from the collection of Füzesgyarmat, according to the habits of local people. In the second part of the series of articles we present the fabulous days and holiday-related superstitions were presented. In addition, a description of the proverbs, dreams and meanings are given used in Füzesgyarmat. The ancient names of domestic animals and superstitious healing procedures are also presented in this article. At last, authors got an acquaintance with the folk memories about famous trees of Sárrét, in which stories a dragon can emerge. These superstitions are already disappearing, so it is important to collect them in such a paper like this.

IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A hagyomány a tárgyi és szellemi kulturális erőforrások kincsestára, amely magában foglalja a közösségek kollektív emlékezetét, és őrzi identitástudatukat. A hagyományokat azért is érdemes őrizni, mert ezek a megújulás forrásai, egyben a gondolkodási minták változatosságával a rugalmasság, a változásokhoz való alkalmazkodás feltételét is biztosítják. A hagyomány szerepe a világban éppen az, mint az egyes ember számára: abban segít, hogy egyensúlyt hozzunk létre a régi és új minőségek között, megtartsuk az időtálló értékeket, azt, ami már egyszer bevált, és a belátásainkból fakadó tudást közvetítsük mások, akár az újabb nemzedékek számára. (Csörgő, Letöltve: 2018)

A '90-es évek óta tartó globalizáló gazdasági-kulturális folyamatok napjainkban még azt a keveset is elpusztítják az élő paraszti hagyományból, amit a szocializmus meghagyott.

A hagyományok ápolása olyan tevékenység, amely célja a múlt értékeinek átörökítése. A néphagyomány-ismeret közvetítés fő problematikája, hogyan lehet a témát a posztmodern korban aktualizálni, érveket felsorakoztatni amellett, hogy miért érdemes visszatekinteni és tanulságokat levonni elődeink hajdani szellemi és tárgyi világából, ahol a természettel való harmónia, a kétkézi munka és az ősökől örökölt bölcsesség volt az egyedüli lehetőség (Géczy és Laskai, 2013).

Hogyan lehetséges, milyen logika alapján a hitvilág? A paraszti kultúra és világkép lényege szerint erősen önellátó volt: kérdéseire magának kellett megadnia legtöbbször a feleletet, minthogy a parasztembernek a maga kis gazdaságában egyszerre kellett lennie a házépítő mérnöknek, állattartáshoz, földműveléshez, időjáráshoz, énekléshez és még sok minden egyébhez értő szakembernek. A paraszti élet: kényszerű univerzalizmus, kényszerű egyetemesség. A parasztságnak ki kellett találnia a magyarázó elveket, helyesebben ragaszkodnia kellett jobb híján azokhoz az ősi magyarázó elvekhez, melyekkel a világ jelenségeit értelmezheték, s a maguk dolgát jól intézhették. Éppen ezért ne higgyük azt, hogy a régebbi paraszti világban a babona, a hiedelem csak valami mellékes tényező volt: egyik legfőbb szereplője, irányítója volt életüknek, a születéstől a halál szertartásáig bonyolult szokások, tilalmak kísérték végig, s ezekhez ragaszkodniuk kellett (Balassa és Ortutay, 1980).

JELES NAPOKHOZ KÖTÖTT BABONÁK, HIEDELMEK

Január (Boldogasszony Hava)

A disznó egészségének biztosítása érdekében „vízkeresztkor” a malacnak zápotjást adtak, a sertésvész és a rovarok ellen újtűzet gyújtottak, és ezen hajtották át az állatokat (Borbíró, 2005).

Február (Böjtelő Hava)

A 40 napig terjedő Nagyböjt kezdete – szigorú böjti nap. Érdekes, hogy eleink a nagy farsangi vidámság közepette is figyeltek állataikra. Például olvashatjuk a régi kalendáriumokban, hogy „...ha észrevesszük, hogy lúdjaink (libáink) nyugtalanok

1.kép Gólya szalmával a csőrében (Markovits R., saját felvétel, 2012.)

Photograph 1. Stork with stow in its beak

és szalmaszállal a csőrükben ide-oda sétáfkálnak annak a jele, hogy fészket akar építeni, ezért előkészítjük a ludak tojófészket! Melyek akkorák legyenek, hogy a lúd ott kotyolhasson!...” (Borbíró, 2009).

A valamikori avagy a régi gazdasszonyok mind tudták, hogy 14-én Bálintnap, a tyúkültetés ideje (Borbíró, 2009).

Március (Böjtmás Hava)

József napkor érkeznek meg a fecskék és a gólyák /1. Kép/, azt mondják: „... ha piszkos a tolluk, bú termés, ha meg fehér, szűk esztendő leszen...” Nagypénteken nem fogják be a lovat, ökröt, mert ez nagy nap, ha ilyenkor dolgoztatják az állatot, megbetegszik. Barátok, családtagok, szerelmesek húsvét napján a veres tojásukat összeütötték, s azt mondták: amelyiké összetörik, az hal meg hamarabb (Borbíró, 2009).

Április (Szent György Hava)

„Jószág kiverő” nap lett Szent György napja, a „bűsínegnek”, szaporulatnak kezdetét jelzi. „...A se megvetendő, ha ezen a napon ürgét fog az emberfija aszt abból való bűrből pízszacskót készít, abból nem fogy ki a píz sose...” (Borbíró, 1997)

Május (Pünkösdi Hava)

Az alkonyat teli álommal, suttogással, szédítő szívdobogással, csókolódzó cserebogarakkal - ez május. Szép idő lesz, ha a békák magas helyen ülnek és brekegnek. A májusi eső aranyat ér, ezért kérik ilyenkor a gyarmatiak az esőt, s nem is keveset, hanem annyit, hogy „még a kacsák gugolva úszkáljanak az ég alatt”! (Borbíró, 1997).

Június (Szent Iván Hava):

Rossz idő, vagy eső szokott lenni: ha sok béka jön elő, ha a macskák nyalják vagy tisztítják magukat, ha a tyúkok porban fürödnek, ha a kutyák füvet rágnak, ha a vakondok magasra túrnak. „...Hogyha megszólal a kakukk Szent Iván János nap előtt jövendöl a nyárra bőtermő, jó idő...” (Borbíró, 2009).

Július (Szent Jakab Hava)

Rossz időt jelent, ha napkeltekor éjféliharangok vannak, ha a kakasok napnyugtá után kukorékolnak, ha a tyúkok szomorúak, ha a vízi madarak sokat fürödnek (Borbíró, 2009).

Augusztus (Kisasszony Hava)

„...Ha a birkák (juhok) még estén is vígan ugrándoznak a mezőn...”; „...ha huza-mosabb eső után, a baglyok éjjen igen huhognak!”: mindkettő a jó időre mutat. Ha kígyómarta ember kalappal elmondja imáját az ördögűző Szent Bertalanhoz, akkor megszabadul a kígyómarástól, mirgítül... Ez a babona onnan származik, hogy a Bibliában az ördög kígyó formájában jelentkezett Szent Bertalannál (Borbíró, 1997).

Szeptember (Szent Mihály Hava)

Az állatok tavaszi ki- és őszi behajtása, a 'szorulás'. Szent Mihály napja kivételes szerepet játszott az állattartásban: ekkor csukták be a méheket, hajtották ki a disznókat az erdőkből, a hegyi legelőkre pedig Szent Mihályhoz fohászkodtak, hogy ha eddig megmaradt a nyáj, a hátralévő egy hónapban már ne is essék bele a farkas. Egyes helyeken már ekkor elszámoltak a nyájjal a pásztorok a gazdáknak – ezt őrzi a főpásztor neve: számadó juhász.

Amikor a birka Szent Mihály éjszakáján hasra fekszik, nagy szél lesz (Békés). Ha ugyanekkor összefekszik a gulya, akkor „nem eszi meg a farkas a telet”, azaz kemény, hideg tél lesz (Kiss, 2015).

Október (Mindszent Hava)

Októberben a fák levelei sokáig hullanak, nagy tél lesz. Ha hamar elhullanak, hamar hideget és jövő esztendőre bőséget jelentenek. Ha sok levél marad a fákon – sok hernyó támad jövőre. „Dömötör a juhászt táncoltatja!” - tartja a pásztoreMBER szólás-mondása. Arra mondják ezt, hogy október 26-án reggel számoltatják el a

gazdák juhászaikat a „jószágbul”, s a juhászok ilyenkor táncoltatják meg botjaikkal a társaikat, ha „borsot törtek orruk alá” vagy ludanak tartották valamiben társaikat. Ez a nap ünnep volt a pásztorok életében, és meg is ülték, ha jól sikerült az év, akkor is, ha meg nem, azért! (Borbíró, 1997).

November (Szent András Hava)

Ha Márton lúdja melle csontja veres, nagy hideg lesz. Ha fehér, sok a hó, ha fekete, esős és háborgó, rút tél lesz. (Borbíró, 1997).

A lányok András napján (november 30.) kimentek a disznóólba, és megjósolták, hogy ahányat rőfent a disznó, annyi esztendő múlva mentek férjhez. Ugyancsak András napkor össze kell kötni az olló két szárát – ne legyen „tátva”, mint a farkas szája. A késeket is betekerik egy ribanccal, a fejszéket beteszik a pad alá, mindenfajta éles és hegyes tárgyat elrejtene, hogy a juhokat – és általában az animálokat – megóvják a farkasoktól, mert úgy tartották, hogy ilyenkor Szent András küldi szét a farkasokat a prédájukhoz, elsősorban a birkákhoz (Halász, 2016; Kiss, 2015).

December (Karácsony Hava)

A disznók szaporaságának biztosítása a pásztorok karácsonyi vagy Márton napi vesszőhordásával történt (Borbíró, 2009).

A SÁRRÉTI JELES FÁKRÓL SZÓLÓ NÉPI EMLÉKEK

A Sárrét jellegzetes növénye a mocsárlecsapolásig a nád volt. Bihar, Békés és Nagykunság környékén a több mint 150 ezer holdnyi területet elfoglaló sűrű náderdőkről, a végeláthatatlan nádtengerekről sokat mesélt a népi hagyomány. A mocsár peremén és belső szárazulatain főleg tölgyfás erdőmaradványok voltak. E pusztuló erdőmaradványok utolsó hírmondói voltak azok a jeles fák, amelyek a rájuk emlékező öregek idejében már magányosan álldogáltak a mocsár egyik-másik szegletén. A náderdő fölé emelkedő, messzire ellátszó koronájukkal útmutatói, irányadói, irányjelzői voltak a nádasok csapásain közlekedő embereknek.

Nevezetes volt a „Sárányfája”, amely jelezte az utat a Harang úton hajózáznak Cséfény-felé. Ez a fa egy nagy tölgyfa volt, egy hosszú sziget végén. A sziget mögött hatalmas láp terült el, sűrű nádassal koszorúzva. A rétljárók tudták, hogy a szépen zöldellő pázsit mély víz felszínén lebeg, s könnyen beszakadhat a rálépő ember súlya alatt. Bár a lápokon dolgozó csikászoknak gyékényből kötött lápjárójuk volt, ezt a helyet mégis elkerülték, a hiedelem szerint ugyanis a láp alatt sárkány lakott, s ezt háborgatni kész veszedelem lett volna. Azt gondolták, hogy a sárkány a láp alatti hideg vízben szeret tartózkodni, mert olyan forró a vére, hogy egy pillantás alatt megfőne benne a tojás. Ez a sárkány csak szeles időben és hűvös éjszakában bujt elő, felkúszott a tölgyfára és annak tetejéről nézett szét. Sötétben is látott, szeme, mint két csillag világított és messzire elragyogott. Farkával a földet csapkodta, szinte remegett bele a sziget.

Ezt az utat elhagyva a szeghalmi határon egy ér partján a Turbucz-halomnál állt a Bábák fája. Erről is rossz hírek szállingóztak. Azt rebesgették, hogy bizonyos éjszakákon boszorkányok gyűléseznek alatta, s ide járnak ki velük a bábák

Szeghalomról és Füzesgyarmatról. A legenda szerint itt beszéltek meg, kit hogyan kellene megrontani. Mikor ezt megbeszélték, dudaszó mellett nagy dárídót csaptak!

A Harang útnak volt egy jeles fája, a Piros tűz fája. Szt. György napjának éjszakáján mindig egy kis piros tűz lobogott alatta. A monda szerint a gyulai basa ásatta el a kincset a fa alatt. Amikor az országból kivonulóban voltak, a török basa felfogadott két embert, hogy vigye ki őt a mocsárba, ahol majd eláshatja a nagy kincset. Mikor egy nagy tölgyfa mellé értek elásta a ládikákat, a két felfogadott embert pedig megölte és eltemette. A földet elsimította és indákkal letakarta, majd ezután felállt a kis halomra és átkot mondott a betemetetteknek (*Bakonyi, 2008*).

A FALUSI GYÓGYÍTÓK BABONÁS ELJÁRÁSAI

- Giliszta ellen: szárított gilisztát porrá törve késhegyként, illetve késhegynyiit kell bevenni, vagy verébrágyát pálinkába kávéskanalanként inni!
- Hideglelés elleni orvosság: porrá tört lófogot enni.
- Nyavalyatöréskor: számártejet inni, s a roham alkalmával borral szemközt köpni az illetőt.
- Aki orbáncos, kígyózsírral kell bekenni!
- Angolkór: verébmardékot vízben áztatva meginni, aztán juh-, és kecskeszőr, temető sírhantról hozott földdel összefőzni, és abban fürdeni!
- Ágybavizelés ellen: sült egérhúst enni.
- Éjjeli felriadás ellen: elmúlik, ha szárított csikólépet porrá törve, teában, vagy pálinkában fogyasztunk.
- Nyálázásra: jó a macska farkát a szájban megforgatni.
- Ótvar ellen: frissen lenyúzott bőrben kell megforgatni a beteget!
- Gyermeksírás: nyugtalan álmra: lepkepetét a csecsemő párnája alá szórni, aztán meztelenül vakondtúrásra fektetni.
- Jóságggyógyítás: a tehenrontást meggyógyítani éjjel 11 órától éjfélig tartott. Ekkor idegennek nem volt szabad a házban tartózkodni, még a kaput is be kell zárni – hajdanán Gyarmaton nemigen voltak a kapuk becsukva. A gazdasszony mázolja be sárga földdel a tűzhelyet, és balkézzel tegyen rá 7 szál csutkát, készítsen oda előre gyufát és lapátot, meg 9 liter vizet kannában, vagy locsolóban. A vízbe bele kell tenni 9 csipet sót, 1 csipet törtpaprikát, fokhagymát, vöröshagymát, borsot... A gyógyító asszony 11 órakor pontosan érkezik, meggyújtja a tüzet az oda készített gyufával és rászórja a port (?). A tűzre szórt por kék-zöld lánggal ég, s úgy tesz, hogy bú... bú! Kis idő múlva zörgetnek a kapun. Mikor elég a 7 szál csutka, balkézzel a parazsat a lapátra húzza, amivel a házban, istálló körül, istállóban a tehen orra és hasa alatt keresztbe füstöl. Ugyan ezt csinálja a kamrában is. A 9 liter vízzel lemossa a tehenet, ami megmarad, azt kiönti a küszöbön. Ekkor a tűz kialszik – mert vége az egy órának – s bevillan a megrontó képmása. Csak ezután szabad kinyitni a kis kaput. A kapu előtt várakozó megrontó nagybeteg lesz. S ezzel vége a rontásnak! (*Borbíró, 2009*).
- A tört csukafoggal fogfájást enyhítettek.
- Támadást nyúlhájjal fokasztották ki.
- A köszvényes emberek gólyahúst ettek.

Az emberi megbetegedés megelőzhető a hit szerint – varázsszóval (pl. „Bürzsák, telizsák Nyomd mög ördög a kutyát!”), – fügemutatással, a bal hüvelyk tenyerébe

szorításával, a kötény sarkának fölhajtásával. Az emberi és állati veszettség gyógyítása a veszettorvosok feladata volt. Gyógymódjaikban legnagyobb szerep a veszett állat szőrének (rákötik, füstölik, hamujával hintik) és a kőrisbogárnak jut, ezen kívül szent János-, fátyol-, istenbogár (= katica), „kőficolás”, „szermag”, fűmag is használatos; valamint a nyelv alatti „béka”, ill. „nyelv” tövén levő hólyag kiszúrása, kiégetése.

- Nógrádi palócok tiszafa megreszelt fáját kenyérre hintve etették. A megmart állatot kilenc árkon hajtják át, veszett kutya szőrivel füstölik (*Balassa és Ortutay, 1980*).
- Veszett kutya által megharapott ember kőrisbogár- vagy fátyolbogár-port ivott, tejben. A szárított bogarat azonban famozsárban kellett megtörni, mert a rézben és a vasban hatását elvesztette.
- Veszettkutyajárás idején a sárrétiek kormos pirítóst adtak a házörző ebnek, hogy baja ne legyen. Fűtéskor tenyérnyi kenyeret pirítottak, s oda dörzsölték a kemence üstökéhez (*Szűcs, 1992*).
- A veszettség ellen való tudományt csakis örökölni lehet. A veszettorvos úgy őrzi, mint a szeme világát. Ha elbeszélné valakinek, már az első szavánál menten kitörne rajta a veszettség és nyomorultul elpusztulna.
- Kisrábén az öreg Megyeri juhász, mikor a nyáját megpocsékolta a veszett kutya, a füstöléshez folyamodott. Társai segítségével sikerült elűzni az ebet, szalmatűzőn elégette, a nyáját pedig háromszor megfordította a füstjében, negyedszerre a hamvadó tűzőn terelte át (*Szűcs, 1992*).

ANYAG ÉS MÓDSZER

Néprajzi jellegű kikutatómunkánkat Füzesgyarmat környékén végeztük. Ehhez sok segítséget kaptunk Fekete Jánostól, a füzesgyarmati Csánki Dezső Helytörténeti Egyesület elnökétől, aki rendelkezésünkre bocsátotta az egyesület által rendszeresen kiadott Helytörténeti Füzeteket. Nagy Károlyné Marika néni mesélt a napos csibék, pulykák, kacsák, libák gondozásáról. Nagy Katalintól A régi Sárrét világa c. könyvet kaptam kölcsön. Id. Galambos Jánostól, Galambos Jánostól és feleségétől, Lindától, fiuktól, ifj. Galambos Jánostól a lovakat körülölelő hiedelmekről kaptuk információkat. Galambos Jánosné Erzsike nénitől és anyukájától a kotló-ültetés rejtelseibe és a szarvasmarhatartás babonáiba nyerhettünk betekintést. Németi Istvánné Julika néninek és a lányának, Németi Juditnak köszönhetjük a lószínekkel és a ló vásárlással kapcsolatos babonákat.

Füzesgyarmaton használatos, állatokhoz kötött szólások

1. táblázat

Szólások és jelentésük

Úgy ne járjon, mint a cigány lova a koplalással!	Van olyan helyzet, amit nem lehet megszokni.
Nem őriztünk együtt disznót:	Nem vagyunk egyidősek, ne bizalmaskodj!
Köti az ebet a karóhoz:	Ragaszkodik a saját véleményéhez
Olyan vagy, mint a fülesbagoly.	Mereven bámul valakit.
Ugat a halál kutyája!	Arra mondják, aki nagyon erősen köhög.
Lesz még kutyára dér!	Leszel még szorult helyzetben!
Fehér számárt látok, szerencsét találok!	Régen a gyerekek kiabálták az utcán fehér szamarat látva.
Téli kutyafiú, nyári menyasszony nem jó!	A betanításra jobb az őszi születésű kutya (puli), mint a tavaszi, mert az még gyenge. Az őszi kutya ősztől tavaszig megtanulja, amit tudnia kell. Valamint a legtöbb mezőgazdasági munka nyáron van, ezért nem tanácsos akkorra időzíteni a házasságkötést.
Itatja az egereket.	Sír.
Forgolódik, mint a tojó galamb.	Nem tud egy helyben megülni.
Kígyót-békát kiált rá.	Mindennek lehordja.
Akit a kígyó megmart, az a gyíktól is fél.	Óvatos.
Malaca van!	Valakit nagy szerencse ér. Ez onnan jön, hogy az Alföldön az év utolsó napján a kocát malacaival látni jót jelentett.
Két vén disznó nem szokik össze!	Megpróbálták összetenni két idősebb, többször fialt kocát, nem bántották egymást, de levágásukig egymásnak háttal feküdtek.
Harangos macska nem fog egeret!	Aki mások előtt feltárja a terveit, nem éri el a célját.
Zöld lábú tyúknak csalfa a gazdasszonya!	Füzesgyarmati „megfigyelés”.
Ha a lónak egy lába kesely: vedd meg! Két lába kesely: nézd meg! Három lába kesely: próbáld meg! Négy lába kesely: hagyd el! (B.... meg!)	A lovasok nem szeretik a jegyes lovakat, azt tartják, hogy az ilyen állatok „puhák”, sérülékenyek. Csikó korában Imperiálról, a híres magyar versenylóról is rossz véleményeket alkottak csakis a jegyei miatt.
Láttam már nagy tőgyű tehenet kevés tejet adni!	Arra az emberre mondják, aki többet hisz magáról, mint ami.
Aki egyszerre két nyulat kerget, egyiket sem fogja meg!	Két dologra törekszik valaki, de egyiket sem éri el.

Table 1. Proverbs and their meanings

Állatokkal kapcsolatos álmok és jelentésük

- Ha kakassal álmodik valaki, hírt fog kapni, ha récével, akkor megszólják, mert „a réce hordozza a beszédet”. Csirkével, tyúkkal való álom rosszat jelent, fermekát, rontást.
- Nem jelent jót disznóval álmodni, szégyent, betegséget, esetleg halált is jelenthet, máshol könnyelműséget, megcsalást. Göndör szőrű malacot látni időváltózást jósol

- Galambot fogni: házasság.
- Halat fogni: jön az eső.
- Borjút, tehenet látni: öröm.
- Bolhával álmodni: reménység.
- Beszélő madárral álmodni: kétségbeesés; magányos madarat látni: bánat.
- Csikót látni: nagy szerencsét jelent.
- Kutya álmodni: segítséget jelent; fekete kutya gyűlöletet; szürke: verekedést; vörös: halált.
- Embert és juhot látni együtt hosszú életet, embert és bikát látni sok szeretőt vagy jó feleséget jelent.
- Lovat látni gondot, lovagolni haragot jelent.

Az állatok régies elnevezései

2. táblázat

Háziállatok elnevezései ivar, kor, csapat szerint és az ivarzás megnevezése (vastag betűvel szedve a régies kifejezések)

Faj	Hím	Nőstény	Herélt	Fiatal egyed	Csapat	Ivarzás
szarvasmarha	bika	ünő, tehén	tinó	dzsunka (növendék üsző), borjú	gulya, csorda	folyat
ló	armaszár , mén, csődör	kanca	paripa , herélt	sitkó, csitkó , csikó	ménés	sárlík
juh, birka	berbécs , kos	jerke	ürü	bárány, toklyó	turma , nyáj	berreg
kecske	bak	anyakecske		gida, gödölye , olló	nyáj	
sertés (pork)	veper , kan	göbe, emse , koca	ártány, kanlott	malac, süldő, magló	konda, csürhe, falka	rühet , búg
tyúk	kakas	tyúk, tojó	kappan	pislen (csirke); pujacska , pujka (jérce)		
lúd, liba	gúnár	tojó		csibe		
kacsa	gácsér	tojó		csibe		
pulyka (kurkán)	bak, kakas	tojó		pipe		
nyúl	bak	nőstény, kocanyúl		szopós, süldő		
kutya	kan	szuka kocakutya	ártán	kölyök	falka	tüzel
macska	kandúr	nőstény, kocamacska	ártán	kölyök		

Table 2. Livestock species

Denomination of livestock according to sex and age; name of the groups and heating

Falusi gyógyítók babonás eljárásai:

- A sérülésekre, gyulladt felületekre kamillát, kamillateát tettek, ez fertőtlenítő, nyugtató, gyulladáscsökkentő hatású.
- Sömörre háziszappant tettek vagy farkasalmát.
- Szürkehályogra üvegport fújtak.
- Ha a lovon valamilyen seb volt, lepisilték.
- Sebre, különösen égésre, nyers tojásfehérjét tettek, úgy gyógyították.
- Ha valaki a bánattól májbetegséget kapott, a fekete tyúk renzáját meghántották, megégették és pálinkában itatták a beteggel.

Jeles napokhoz kötött babonák, hiedelmek Füzesgyarmaton (gyűjtés)

Január 21-én, Ágnes napon kivezetik a lovat az istállóból, és ami kihullik a patájából trágyadarab, azt összeszedik, berakják a tyúkok fészkebe, hogy eleinte sokat tojjanak, később jól kotoljanak és gondosan neveljék a kiscsibéket.

Nagypénteken hangyatojást adtak a kocának, hogy sokat malacozzon. Ugyanekkor napfelkeltekor Húshagyókeddi káposztamaradékot adnak, hogy jobban hízzanak az állatok.

A disznó egészségének biztosítása végett Szent György napja előtt fogott kígyó fejét tették a disznóvájába.

Augusztus 20-án és karácsonykor evés után az asztalon maradt kenyérmorzsákat kiadták a tyúkoknak, hogy ők is részesüljenek a szentelt kenyérből.

Szeptember 1-jén, Egyed napján volt szokás hízóba fogni a disznókat (jóságotalmazónak tartották), ekkor üres zsákkal, főzőkanállal veregetik a jóságot, hogy ne szaporodjon. 8-án Kisasszony hajtja a fecskéket.

Ha az ősszel elejtett vad tollazata alatt sok a pihe, a vadászok zord idővel számolnak.

November 30-át (András-napot) a korábbiakban már említettem, de Füzesgyarmaton a lányok éjjel bele is rúgnak a disznóól ajtajába, és ha röffen a disznó, az azt jelzi, hogy farsang előtt férjhez mennek.

December 13-án, vagyis Luca napkor nem szabad varrni, különben bevarrjuk a tyúk fenekét, nem tojik. Ugyancsak Luca napkor 7- vagy 13-féle takarmányt kell adni a tyúkoknak azért, hogy jól tojjanak. Reggel, mielőtt kiengedték a tyúkokat az udvarba, piszkafával megpiszkálták őket ilyen kiáltásokkal: „Tojzatok, kotlajatok!”, ezzel is segítve a következő évi jó tojáshozamot és kotlási hajlamot. A 13-féle takarmány a következő volt: búza, kukorica, árpa, cirok, kender, köles, rozs, napraforgó, kenyérmorzsza, zab, borsó, darált lucerna, korpá. A kiadott takarmány köré kör alakot húztak a piszkafával, ezzel összetartva a tyúkokat, hogy kotlajnak. Ha sikeres volt ez az eljárás, januárban el is kezdtek kotlani a tyúkok. Ekkor a tisztaszobába ültették el a tojásokon a tyúkokat az ágy alá, hogy ne vesszenek össze, a négy sarokba tették őket egymástól jó messzire kotlós ültető kosárba. Reggelente kitették őket piszkolni és enni az udvarba, inni viszont bent ittak, egy tálban volt nekik víz a szobában, hogy bármikor el tudják érni, mivel ha szomjas a kotló, és nincs előtte víz, feltörheti a tojást, és kiihatja belőle a belsejét. Ez ellen az orra hegyét le szokták csípni (akár csibe korban is, ha zsúfoltan vannak, agresszív válnak, kannibalizmus jellemzi őket, csípi egymást, ez ellen csőröznek). December

25-e és január elseje között nem szabad kenyeret sütni, mert az apró jószághoz nem lesz szerencsénk, például nem tojnak jól, nem szívesen kotlanak el a tyúkok.

Szilveszter napján nem szabad baromfihúst enni, mert az elkaparja a következő évre a szerencsét. A disznó kitúrja a szerencsét, így szokás volt disznóhúst enni szilveszterkor.

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük Fekete János, Nagy Károlyné Marika néni, Nagy Katalin, a Galambos és a Németi család tagjainak segítségét néprajzi kutatómunkánkhoz

A publikáció elkészítését az EFOP 3.6.1-16-2016-00022 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

IRODALOMJEGYZÉK

Balassa I. és Ortutay Gy. (1980): Magyar néprajz. <http://mek.oszk.hu/02700/02789/html/173.html>. Letöltve: 2015.07.02.

Borbíró L. (1997.): Helytörténeti Füzetek II. Az év tizenkét hónapja. Karcagi Nyomda Kft., 28.

Borbíró L. (2005): Helytörténeti- Néprajzi Füzetek 53. Hízóvágás, disznótör – hajdanán. Kiadta: Csánki Dezső Helytörténeti Egyesület – Füzesgyarmat, 28.

Borbíró L. (2009): Helytörténeti- Néprajzi Füzetek 80. Kopogjuk le... Kiadta: Csánki Dezső Helytörténeti Egyesület – Füzesgyarmat, 27.

Csörgő Z.: Hagyományközpontú turizmus; www.jokai-bibl.hu/csorgo/3.doc Letöltve: 2018. február

Géczy és Laskai J. (2013): Kell – és lehet – a néphagyományt tanítani/tanulni? Gyermeknevelés. I. 2. szám 36-47.

Halász P. (2006): A moldvai magyarok hagyományos állattartása. Bp., General Press Kiadó, 502. ISBN 978-963-9648-56-2

Kiss K. (2015): Népi hiedelmek az állattenyésztésben. Magyar Állattenyésztők Lapja. Január

Szűcs S. (1992): A régi Sárrét világa. Debrecen, Pedellus Tankönyvkiadó, 122., ISBN 963-9224-13-8
Tóthné Boda É.: Jeles napok, ünnepi szokások. <http://szil.hu/jeles-napok-unnepi-szokasok/> Letöltve: 2018. február

Érkezett: 2018. április

A szerzők címe: Markovits R. – Novotniné Dankó G.

Debreceni Egyetem, Mezőgazdaság-, Élelmiszer és
Környezetgazdálkodási Kar, Állattenyésztési Tanszék

Authors' address: University of Debrecen, Faculty of Agricultural, Food and Environmental Sciences
H-4032 Debrecen, Böszörményi u. 138.
markovits.rozina@agr.unideb.hu